

ÉLELMISZER-JELÖLÉSEK FOGYASZTÓI MEGÍTÉLÉSE¹

Soós Mihály¹ – Dr. Szigeti Orsolya² – Dr. Szente Viktória³ – Polereczki Zsolt⁴ – Dr. Szakály Zoltán⁵

¹tudományos segédmunkatárs, ²egyetemi docens, ³adjunktus, ⁴tanársegéd, ⁵egyetemi docens

Kaposvári Egyetem
soos.mihaly@ke.hu

Kulcsszavak: jelölés, fogyasztói megítélés

1. BEVEZETÉS

Az élelmiszerek jelölésének, címkézésének funkciója a fogyasztók tájékoztatása mellett a termékek azonosítójaként betöltött szerep biztosítása is. Az Uniós csatlakozás óta fontos szerephez jutott, a hazánkban nagy számban megjelent külföldi élelmiszer beazonosítása, nyomon követhetősége és összetevőinek ismertetése is, amit számos rendelet és törvény szabályoz, melyek közül az egyik legfontosabb határozat, hogy a címkéken, magyar nyelven kell feltüntetni a jelöléseket a fogyasztók megfelelő tájékoztatásához (Horacsek 2011). A globális élelmiszerrendszerek egyre inkább a bizalmon, a szimbólumokon és a szakértői rendszereken alapulnak, ezáltal a jelölések szerepe is felértékelődik (Feagan 2007). A fogyasztók számára kiemelten fontos a földrajzi eredet meghatározása, a kutatási eredmények alapján a hazait előnyben részesítik, ezen belül is, az egyértelműen beazonosítható termelő feltüntetése a meghatározó a megvásárolt élelmiszereken (Szakály et al. 2008). Az egyes termékek tartalmát ismertető feliratok meglehetősen rossz képet festenek kutatások eredményei alapján. Az átlagos élelmiszerfogyasztó tájékoztatásának hiánya megjelenik az E-számokról alkotott téves ismereteiből is, de a jelöléseken található ajánlásokkal kapcsolatban sem lehet pozitívabb információkat leszűrni.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatás során országos kérdőíves felmérést végeztünk Magyarországon, melynek során 1000 fogyasztót kérdeztünk meg az élelmiszer jelölésekkel kapcsolatos attitűdjeikről. Kvótás mintavételt alkalmazva, a KSH adatainak megfelelő népszerűségi szerkezetet kérdeztük meg, így a reprezentativitást biztosítottuk regionális viszonylatban is.

Az alkalmazott technika egy egyszerű véletlenszerű mintavételi eljárás volt, mely során az egyes régiókban a vizsgált települések kiválasztása sorsolással történt. A kijelölt településeken a véletlen séta elvét alkalmaztuk úgy, hogy a kiindulási címtől kezdve az utca ugyanazon oldalán a harmadik háznál kezdték el a kérdezőbiztosok a kérdezést, majd ha itt végeztek a következő harmadik háznál folytatták azt. A háztartásokon belül a megkérdezettek

¹ A kutatás az INNOTARS_08-2-2009-0028 (OMFB-00702/2009) projekt támogatásával készült.

A támogatás forrása a TÁMOP-4.2.3-08/1-2009-0016-os azonosító számú „A Kaposvári Egyetem tudásbázisának innovatív hasznosítása a kutatói bázis utánpótlása, valamint a hazai mezőgazdaság és élelmiszeripar fejlesztése érdekében” című projekt.

kiválasztása a születésnap kulcs módszerrel történt. A minta összetétele nem és kor szerint is tükrözi az alapsokaság összetételét, mivel e kettő között legfeljebb +3,0% eltérést találtunk, nem volt szükség a korrekcióra, így a minta három tényező (régió, nem, kor) alapján tükrözi az alapsokaság összetételét (Malhotra 2008).

Az adatfelvételek sztenderd kérdőívvel történtek. A kérdőívek feldolgozása a célnak megfelelő matematikai-statisztikai program segítségével (SPSS 16.0) történt. Az adatok elemzése során a táblázatokban a teljes mintasokaság szerinti gyakorisági megoszlásokat mutatjuk be. A háttérváltozói csoportok közül viszont csak azokat jellemezzük, amelyek között szignifikáns összefüggéseket találtunk.

3. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELESÜK

A kutatás során vizsgálatot végeztünk arra vonatkozóan, hogy a megkérdezettek körében mennyire meghatározó vásárlásaikban a tápanyagtartalom, illetve a számukra előnyöket nyújtó terméktulajdonságok feltüntetése egyes termékeken.

Első kérdéskörünkben a megkérdezetteknek olyan élelmiszersomagolásokon található jelöléseket kellett felsorolni, amelyek előnyöket jelenthetnek a fogyasztók számára. Felhívják a figyelmet a vásárlás során, hogy az adott termék több, mint azok az élelmiszerek, amiket funkciójukban és terméktulajdonságaik alapján azonos szerep betöltésére vásárolhatnának. Az 1. táblázatban az első helyen említett jelölések gyakoriságát mutatjuk be csökkenő sorrendben.

1. táblázat

Az fogyasztásból származó előnyökre vonatkozó jelölések spontán ismerete (n=1000)

Jelölés	Válaszok megoszlása	
	Fő	%
<i>NT/NV</i>	542	54,2
<i>Diabetikus</i>	169	16,9
<i>Update</i>	52	5,2
<i>Kalóriaszegény</i>	34	3,4
<i>Szívbarát (Ételed az életed)</i>	19	1,9
<i>Zsírmentes</i>	18	1,8
<i>Lights</i>	17	1,7
<i>Gluténmentes</i>	16	1,6
<i>Bio</i>	13	1,3
<i>Összetevők</i>	12	1,2
<i>Nincs benne tartósítószer</i>	10	1,0
<i>INBÉ</i>	8	0,8

Forrás: Saját szerkesztés

Az eredményekből megállapítható, hogy a spontán említés alkalmával több, mint a válaszadók fele, (54,2%) a nem tudja, nem válaszol kategóriát jelölte meg, tehát egy olyan termékjelölés sem jutott eszébe, ami az élelmiszerek táplálkozás-élettani előnyeire utalna. A jelölések ismeretének nagy arányú hiánya az alapvető célját kérdőjelezi meg. Azok között, akik bármilyen konkrét választ adtak a kérdésre, legnagyobb arányban (16,9%) a diabetikus jelölést nevezték meg első helyen. Meg kell állapítsuk, hogy e kategória ismertsége jóval magasabb a többinél. A második leggyakrabban említett az Update termékek köre volt, amelyet már csak a válaszolók alig több mint 5%-a említett meg. Továbbiakban a

kalóriaszegény felirat következett, ezt pedig a szívbarát, a zsírintes és a lights jelölések követték.

A továbbiakban a megkérdezettek figyelmét konkrét jelölésekre tereltük rá. Az öt, megnevezett jelölés kapcsán két dolgot vizsgáltunk: elsőként, hogy a kártyákon található jelöléseket ismerik-e a fogyasztók, illetve, hogy hajlandóak-e a logóval jelölt termékekért felárat fizetni. A felár fizetési hajlandóság esetén a felár mértékét nem, csak a fizetési hajlandóság meglétét vizsgáltuk. Az összefoglaló eredményeket szemlélteti – az ismertség alapján csökkenő sorrendben – a 2. táblázat.

2. táblázat

Az élelmiszerjelölések támogatott ismerete (n=1000)

Jelölés	Ismeret		Felár	
	Fő	%	Fő	%
<i>Diabetikus</i>	737	73,7	162	16,2
<i>Update</i>	636	63,6	91	9,1
<i>Ételed az életed</i>	356	35,6	90	9,0
<i>Gluténmentes</i>	345	34,5	67	6,7
<i>INBÉ</i>	237	23,7	27	2,7

Forrás: Saját szerkesztés

A spontán említésekhez hasonlóan alakult a sorrend a direkt rákérdezések esetében is. A válaszolók közel háromnegyede (73,7%) ismerte a diabetikus jelölést, a sorban ezt az Update termékek követték 63,6%-kal. Ezután a jelölések ismertsége már irányítottan is meglehetősen alacsonynak mondható. Az Ételed az életed jelöléssel a megkérdezettek csupán 35,6%-a találkozott, és közel ugyanennyien a Gluténmentes jelöléssel (34,5%). Az Irányadó Napi Beviteli Érték csak a válaszolók kevesebb, mint negyedének (23,7%) volt ismerős.

A felárfizetés mértéke minden esetben rendkívül alacsonynak mondható. Legtöbbször – az ismertségnek megfelelően – a diabetikus termékekért hajlandóak több pénzt adni, de ez a mérték is jóval kevesebb, mint a megkérdezettek ötöde (16,2%). Az arány folyamatosan csökken. Az INBÉ jelöléssel ellátott termékekért már csak a vásárlók 2,7%-a hajlandó többet is fizetni.

A jelöléseket követően bizonyos összetevők kockázatát vizsgáltuk az élelmiszerekben. Arra kértük a válaszolókat, hogy az iskolai osztályzatoknak megfelelően értékeljék, hogy mennyire tartják veszélyesnek az egyes összetevők jelenlétét az élelmiszerekben (1 – egyáltalán nem kockázatos, 5 – kifejezetten kockázatos). Az 3. táblázat a vonatkozó statisztikai információkat mutatja be az átlagok csökkenő sorrendjében az összes megkérdezett szerint.

A fogyasztók az élelmiszerekben lévő vegyszermaradványokat tekintik a legkockázatosabb összetevőnek saját bevallásuk szerint. Az E-számok, a tartósítószer, illetve a génmódosított összetevőket nevezték meg a sorban a vegyszermaradványok után a rizikófaktorok között a megkérdezettek. Az első négy említett összetevő kockázatával több, mint 80% egyetértett, ami rendkívül magasnak tekinthető. Az utolsó tényezőtől eltekintve az összes többi összetevőt is kockázatosnak vélték a válaszadók. Az édesítőszer és az állati eredetű zsírok egyértelmű kockázata csökkenő mértékű, mindkét esetben az átlagérték 3,53, és a megkérdezettek valamivel több, mint a fele ítélte őket nagyon vagy kifejezetten veszélyesnek. A vázoltakkal éppen ellentétes a növényi zsírok megítélése. Ez az egyetlen olyan összetevő, amit több válaszadó ítélte nem kockázatosnak, mint veszélyesnek. Ezen eredmények közül kiemelkedő még az E-számok negatív megítélése, amely kifejezetten jellemző a magyar lakosságra. Ezen

felmérés eredményéből is jól látszik, hogy a fogyasztók nincsenek tisztában az E-számok jelentésével, legtöbbször veszélyként értékelik azt, amely más országban éppen a rendet jelképezi. Pozitív előrelépést sugall az állati eredetű zsírok megítélésében, hogy a veszélytényezők közül az utolsó előtti helyre szorult vissza.

3. táblázat

Az élelmiszer-összetevők kockázata a megkérdezettek szerint (n=1000)

Élelmiszer-összetevő	Válaszok megoszlása	
	Átlag	Szórás
<i>Vegyszermaradványok</i>	4,72	0,780
<i>E-számok</i>	4,45	0,947
<i>Tartósítószer</i>	4,33	0,892
<i>Génmódosított összetevők</i>	4,23	1,296
<i>Adalékanyagok</i>	4,20	0,941
<i>Mesterséges színezékek</i>	4,19	1,004
<i>Magas zsírtartalom</i>	4,16	0,991
<i>Koleszterin</i>	4,16	1,000
<i>Magas sótartalom</i>	4,16	1,061
<i>Allergén összetevők</i>	4,16	1,188
<i>Magas cukortartalom</i>	4,08	1,020
<i>Nagy kalóriatartalom</i>	4,03	1,068
<i>Állományjavítók</i>	4,03	1,377
<i>Állati eredetű zsírok</i>	3,53	1,194
<i>Édesítőszer</i>	3,53	1,170
<i>Növényi zsírok</i>	2,70	1,283

Forrás: Saját szerkesztés

A következő kérdésben a tápanyag-összetételre és egészségre vonatkozó ajánlásokat soroltunk fel. A válaszadó feladata az volt, hogy egy 1-5 fokozatú skálán értékelje, mennyire tartja fontosnak olyan élelmiszerek vásárlását, amelyeknek bizonyos összetevői esetén tudományos kísérletekkel bizonyították azok szerepét a betegségek megelőzésében és gyógyításában (1 – egyáltalán nem fontos, 5 – nagyon fontos)! A kapott eredményeket szemlélteti a 4. táblázat.

4. táblázat

Egészségre vonatkozó állításokat tartalmazó élelmiszerek vásárlásának fontossága (n=1000)

Ajánlás	Válaszok megoszlása	
	Átlag	Szórás
<i>Az összetevő hozzájárulhat a szív és keringési rendszer egészségének megőrzéséhez.</i>	4,01	1,233
<i>Az összetevő elősegíti a normál bélműködést, annak megfelelő ritmusát.</i>	3,94	1,213
<i>Az összetevő elősegíti a normális vérnyomás megőrzését.</i>	3,93	1,223
<i>Az összetevő hozzájárul az emésztőrendszer egészséges működéséhez.</i>	3,92	1,269
<i>Az összetevő rendszeres fogyasztása hozzájárul az egészséges szív működéséhez és a normális véráramlás biztosításához.</i>	3,87	1,295
<i>Az összetevő fogyasztása kedvező lehet a zsír/izomszövet arány alakulására.</i>	3,78	1,319
<i>Az összetevő elősegíti a normál alvást, és hozzájárul a stressz legyőzéséhez.</i>	3,68	1,387
<i>Az összetevő hozzájárul a normál idegállapot, a lelki egyensúly</i>	3,66	1,387

<i>fenntartásához.</i>		
<i>Az összetevő fogyasztása segíti a kalcium felszívódását.</i>	3,65	1,377
<i>Az összetevő csökkenti a (káros) LDL-koleszterin szintet.</i>	3,64	1,455
<i>Az összetevő előnyösen befolyásolja a vér trigliceridszintjét.</i>	3,52	1,572

Forrás: Saját szerkesztés

A fogyasztók a legfontosabb ajánlásnak a szív és keringési rendszer egészségére vonatkozó állítást tartották. Ez az egyetlen olyan eset, amelyben az fontos kategóriát jelölők aránya meghaladja a 75%-ot. Ezt a bélműködésre és a vérnyomásra vonatkozó állítások követik. Az egyes tényezők átlaga közti csekély különbség arra enged következtetni, hogy minden ajánlás fontos a fogyasztók számára. Ennek oka lehet, hogy ezek konkrétan az egészségre vonatkoznak, ezáltal sokkal könnyebben értelmezhetőek a vásárlók számára, mint az egyes összetevők feltüntetése.

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A kutatás eredményeiből egyértelműen kiderül, hogy a jelölések nem eléggé ismertek a lakosság körében, így az általuk elérni kívánt cél eredményessége is megkérdőjelezhető. A diabetikus jelöléstől eltekintve a többi jelölés aránya nagyon alacsonynak mutatkozott, ezáltal az ismertségük felettlőbb csekélynek mondható. A válaszadók felárfizetési hajlandósága is a jelölések ismertségével arányosan meglehetősen alacsony mértékű. Az egyetlen jelentős felárfizetési hajlandóságot a diabetikus termékek esetében tapasztaltunk. A válaszadók az élelmiszerekben lévő vegyszermaradványok mellett a termékek csomagolásán feltüntetett E-számokat tekintik a rizikófaktorok között a második helyen, ami szintén a fogyasztók tájékoztatásának hiányát rejti magában és indokolja annak szükségességét. Az állati eredetű zsírok megítélése egy hosszan tartó folyamat után mára az utolsók közötti rizikófaktorok közé szorult vissza, ami pozitív eredménynek tekinthető az előző évtizedekhez viszonyítva. A jelöléseken található ajánlások az eredményekből adódóan fontosak a fogyasztók számára, ami az egyértelműségüknek és az érthetőségüknek tudható be, valamint, hogy az egészségre vonatkoznak és könnyebben kezelhető információkat hordoznak magukban, mint a termékek összetevői.

5. IRODALOM

- Dr. Horacsek Márta (2011): *Amit az élelmiszerek címkézéséről alapvetően tudni érdemes*
Országos Élelmiszer- és Táplálkozástudományi intézet
http://www.oeti.hu/download/amit_az_elelmiszerek_cimkezeserol.pdf
- Feagan, R. (2007): „The Place of food: mapping out the 'local' in local food systems.
Progress in Human Geography, Vol. 31 No. 1, pp.23-42
- Szakály Z., Szigeti O., Szente V., Polereczki Zs. (2008): *A fogyasztói szokások és attitűdök elemzése a hagyományos magyar élelmiszerek piacán*. Kutatási tanulmány I-IV. Budapest-Kaposvár.
- Malhotra N.K.(2008): *Marketingkutató*. Budapest: Akadémiai kiadó